

MAGNUS HÖRNQVIST

Klass

Liber 2016

Johan Alfonsson

Klass är ett helt centralt begrepp i stora delar av samhällsvetenskapen. Utgångspunkten är nästan alltid Marx och Weber, men trots detta råder det inte sällan oklarheter med vad som egentligen läggs i klassbegreppet.

Inte blir klarheten större då det idag verkar råda inflation på framställningar av hur klassamhället har omstöpts eller försvunnit. En av de mer uppmärksammade är föreställningen om att klassamhället har stöpts om i grunden och istället formeras runt ett prekariat med osäkra anställningsvillkor. Tanken med denna figur, som lanserats av Guy Standing (2011), är att den stora skiljelinjen i samhället idag går mellan de som har osäkra anställningssituationer och de som har tryggare. De i osäkra situationer utgör enligt honom ett prekariat som inte släpps in i tryggheten som exempelvis det "gamla" privilegierade proletariatet åtnjuter. Även om denna tankemodell till stora delar har förkastats inom akademien (Se t.ex. Furåker, 2014 för en kritik) så verkar denna föreställning av klass fått ett visst genomslag utanför akademien. Ett annat är Richard Floridas (2005) föreställning om att det idag växt fram en kreativ klass som en drivande grupp i den post-industriella ekonomin.

Gemensamt för dessa är föreställningen om att klass består av ett specifikt innehåll, en särskild egenskap som individen besitter. Om du har en osäker anställning tillhör du ett prekariat, har du ett kreativt yrke tillhör du den kreativa klassen.

Vid sidan om dessa försök att skapa nya klassanalyser finns också gedigen forskning om klassamhällets konse-

FÖRFATTARE

Johan Alfonsson, Doktorand vid institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs Universitet, johan.alfonsson@gu.se

RECESSION

kvenser. Antologin "En fråga om klass" (Oskarsson m fl: 2010) är ett lysande exempel på detta. I boken belyses en rad skillnader mellan olika klasspositioner till exempel gällande utbildning, livsstil, konsumtionsvanor och politisk uppfattning. En annan bok om klassuttryck är den franske ekonomen Thomas Pikettys oväntade kioskvältare "Kapitalet i det tjugoförsta århundradet" (2015). Här visar Piketty hur de ekonomiska klyftorna i de västerländska samhällena har växt och hur förmögenheterna har koncentrerat till en liten grupp i toppen av samhället, dock utan att explicit grunda framställningen i en klassanalys.

Det framstår alltså som om att det finns en trend där olika förändringar på arbetsmarknaden har lett till nya beskrivningar av klass, vilket har skapat en oklarhet över vad klass egentligen är. Å andra sidan finns det en hel del forskning om klass som huvudsakligen fokuserar på klasseffekter snarare än vad som orsakar dessa effekter. Av denna anledning är Magnus Hörnqvist bok *Klass* ett välbehövligt bidrag till klasslitteraturen. Boken, som är en del av Libers serie *begreppbart*, syftar till att introducera klassbegreppet på ett översiktligt och enkelt sätt och bringa klarhet i begreppet, detta genom att reda ut likheterna och skillnaderna i de centrala perspektiven från Weber och Marx.

Hörnqvist menar att de i vår samtid populära sätt att förstå klass är missvisande då de enbart berör ytfenomen. Andra framställningar av klass som fokuserar på olika utfall, till exempel risk för att utsättas för brott, medellivslängd, studieresultat, boendeområde och så vidare, är inte missvisande men utgår från konsekvenser av ett fenomen utan att förklara de bakomliggande mekanismerna. Han menar att den dominerande trenden idag är att forska om klass utan att prata om klass. Detta vill boken råda bot på.

För att klass ska bli meningsfullt och inte bara ses som olika kategorier av utfall måste det istället förstås i relation till de ekonomiska grundstrukturer som begreppet är rotat i. Det finns dock olika typer av relationer som formar dessa grundstrukturer. Utgångspunkten i boken är att klargöra skillnader och likheter mellan traditionerna från Weber och Marx. Även om synsätten inte skiljer sig markant åt enligt Hörnqvist så gör han en genomgång av perspektiven och ställer upp ett antal likheter och skillnader mellan dem.

En central likhet som lyfts i boken är att de båda perspektiven har en relationell förståelse av klass. Klass för Weber och Marx är inget i sig, vi kan inte förstå klass utan att relatera olika positioner i den ekonomiska grundstrukturen till varandra. Grundstrukturen återfinns för de båda i det kapitalistiska samhällets grundläggande sätt att fungera på. Dock läggs vikt vid olika aspekter. Även om både Marx och Weber menar att ägande har en viktig roll i den grundläggande relationen som formar klassamhället, pekar Hörnqvist på att det återfinns skillnader här. För Weber handlar klass om marknadsrelationer som kan förbättra individens livschanser. Här fungerar ägande som en exkluderande mekanism som påverkar

individens livschanser, vilka då får olika möjligheter beroende på om de äger eller inte. I perspektivet framstår ägande som en av många resurser som kan skapa olika livschanser för individen, men den viktigaste resursen är utbildning.

Utbildning, en aspekt som får ett visst utrymme i boken, kan leda till att individen har en mer attraktiv arbetskraft än andra vilket leder till att möjligheter i livet förbättras. Men eftersom det handlar om marknadsrelationerna så förändras också ständigt betydelsen av utbildningen. Här återfinns styrkan i att förstå klass som en relation som är grundad i det ekonomiska systemets grundstrukturer. Om allt fler utbildar sig uppstår inflation på utbildning vilket leder till att dess värde minskar. Klassuppdelningen flyttar, som Hörnqvist uttrycker det, in i utbildningssystemet och vilken typ av utbildning och från vilket lärosäte blir allt viktigare för ens livschanser. Det är alltså inte utbildningen i sig, utan vad den bringar för möjligheter som är i fokus i Webers perspektiv.

Utgångspunkten i Webers klassanalys är individen och dennes situation. Individuella val och strategier bidrar till olika typer och längd på utbildning vilket påverkar livschanser vilket i sin tur placerar individer i olika klasskategorier. Hörnqvist understryker att detta fokus ”vilar på individens skilda livsutsikter. Klasser existerar inte som grupper av individer som står mot andra grupper av individer. Det finns inga ömsesidiga beroende eller skarpa uppdelningar, utan sociala avstånd mellan människor med olika mycket klassgrundade tillgångar” (s 31). Skillnaden mellan individer återfinns alltså i de olika ”betydelsefulla” tillgångarna de har. De med flera sådana kan anses tillhöra medelklassen och de med mindre, arbetarklassen. Den politiska aspekten av detta perspektivet är enligt Hörnqvists reformistiskt. Samhället bör reformeras på ett sätt så att klassresor möjliggörs och att de sociala avstånden minskar.

Perspektivet skiljer sig från det marxistiska på flera punkter. För det första är det marxistiska perspektivets utgångspunkt inte individer utan kollektiv. Den grundläggande skillnaden mellan kollektiven är ägandet. Det är relationen mellan ägare och icke-ägare av produktionsmedel som utgör den grundläggande relationen för hela klassamhället, alla klasspositioner relaterar till denna grundläggande relation. I det marxistiska perspektivet är fokus inte på marknadsrelationer utan på relationer i produktionen. Hörnqvist skriver att frågan för Marx är ”vad händer i produktionens värld? Vem arbetar för vem?” (s 15). Marx utgår från att det är en exploaterande relation mellan grupperna, där den ägande klassen har sin position tack vare den icke-ägande klassen och dennes arbete. Denna relation präglas inte av skillnader mellan olika individens positioner utan av konflikt mellan olika kollektiv i den kapitalistiska strukturen. Denna konfliktrelation är en del av det kapitalistiska samhällets grundstruktur, som oavsett förändringar på ytan, till exempel att andel med högre utbildning eller osäkra anställningskontrakt ökar, står fast.

Även om exploatering är centralt för detta perspektiv saknas en större diskussion om fenomenet i boken. Likhetsstecken sätts mellan inkomst- och förmögensutveckling och exploatering. Med några få, men tydliga, diagram visar Hörnqvist hur de rikaste procenten har blivit rika – och sen 1970-talet allt rikare – på flertalets bekostnad. Det är ett givande sätt att undvika en längre diskussion om arbetsvärdeläran och samtidigt lyckas fånga den antagonistiska konflikten som den marxistiska traditionen menar finns mellan borgarklassen och arbetarklassen. Dock är det tveksamt om denna ingång till exploatering är att följa Marx? Snarare är det en anpassning till en mer empirinära marxistisk analys som verkar vara inspirerad av Eric Olin Wright.

Genomgående belyses de olika skillnaderna mellan perspektiven på ett tydligt sätt, dock är vissa av de likheter som lyfts fram i boken inte lika tydliga. Som nämndes tidigare lyfter Hörnqvist ägandet som en gemensam nämnare och detta stämmer förvisso men frågan är om de gör det på ett jämförbart vis. Marx ser ägandet som den grundstruktur som hela klassamhället vilar på, Weber som en resurs bland flera andra. På de få sidorna i *Ekonomi och Samhälle* (1922/1983) där klass diskuteras skriver Weber "I princip konstituerar varje förfogande över olika slags konsumtionsvaror, produktionsmedel, förmögenhet, förvärvsmedel och prestationsförmåga en särskild klassituation." (s 210). Att äga produktionsmedel och att förfoga över specifika konsumtionsvaror eller att besitta en viss prestationsförmåga jämföras alltså som komponenter i en specifik klassituation. En tanke som är främmande för Marx som menar att det kapitalistiska samhällets delas i "två stora fiendliga läger i två, varandra direkt motsatta klasser: bourgeoisie och proletariat" (Marx & Engels, 1848/1994: 11), som skiljs åt av ägandet. Och här skulle jag vilja påstå att den likheten som Hörnqvist påstår finns mellan Marx och Webers syn på den ägande grundstrukturen försvinner. För visst är relationen mellan medelklassen och arbetarklassen relationell i det weberianska perspektivet, men är betydelsen av deras olika resurser som omsätts i olika livschanser möjligt att förstå som en del av grundstrukturen? För att svara på detta hade en tydligare redogörelse för vad det egentligen är för grundstruktur som det weberianska perspektivet menar att dessa relationer står grundade i, varit nödvändig.

En annan likhet som Hörnqvist lyfter fram är att både Marx och Weber analyserar klasser som ett nytt historiskt fenomen. Vad Hörnqvist menar med detta blir jag inte klok på. Marx är tydlig med att klasskiktning är ett transhistoriskt fenomen som existerar bortom kapitalismen. Han menar att det är just klasskonflikter som för den samhälleliga utvecklingen framåt, eller som han skriver i kommunistiska manifestet "Alla hittillsvarande samhällens historia är klasskampens historia" (Marx & Engels, 1848/1994: 10)

Sammanfattningsvis är detta en bok som lämpar sig mycket bra i undervisningssituationer om klassbegreppet. Men den lämpar sig även för alla som är

intresserade av att på ett lättillgängligt förstå hur de klassiska förståelserna för klass skiljer sig från dagens nya förståelser. Det är en bok som är välbehövlig i dagens klassdiskussion, en diskussion som blir lättare att navigera i om man utgår från de använda begreppen ytfenomen och grundstruktur. Med hjälp av begreppsparet i boken kan vi se att ytförändringar i det kapitalistiska samhället har lett till spekulationer om klassamhällets förändring eller upplösning. Genom att rota klassanalysen i grundstrukturen kan den förstås som en relation som inte försvinner förrän den ekonomiska grundstrukturen har upplösts.

REFERENSER

- Florida R.L (2006): *Den kreativa klassens framväxt*. Stockholm: Daidalos.
- Furåker B (2014): Recension av Prekariatet. Den nya farliga klassen. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 20(3), 73-77.
- Marx K, Engels F (1848/1994): *Det kommunistiska manifestet* Stockholm: Tiden.
- Oskarson M, Bengtsson M, Berglund T (red.) (2010): *En fråga om klass: levnadsförhållanden, livsstil, politik*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Piketty T (2015): *Kapitalet i tjugoförsta århundradet*. Stockholm: Karneval.
- Standing G (2011): *The precariat: the new dangerous class*. London: Bloomsbury Academic.
- Weber M (1922/1983): *Ekonomi och samhälle: förståendesociologins grunder. 1, Sociologiska begrepp och definitioner. Ekonomi, samhällsordning och grupper*. Lund: Argos.